

Наталія Миколаївна Дяченко

к. філ. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Андрій В'ячеславович Усатий

к. пед. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: У ПОШУКАХ ВІДПОВІДЕЙ

DOI: 10.25313/pp2020-6

Тривалий час освітні системи пострадянського простору загалом і України зокрема функціювали в режимі шукання свого вектора розвитку серед розмаїття парадигм фахової підготовки. На зміну усталеним підходам (традиційному знаннецентристському, діяльнісному, комплексному, системну) прийшли нові (особистісно-орієнтований, особистісно-діяльнісний, інформаційний, ергономічний контекстний, ситуаційний та ін.). Саме до останньої групи належить і об'єкт нашого зацікавлення — компетентнісний підхід. Його дослідженню й упровадженню присвятили низку праць Т. Волобуєва, Д. Ельконін, І. Зимня, Т. Ковальова, О. Пометун, А. Хуторський та багато інших учених і педагогів-практиків. У сучасних умовах саме використання компетентнісного підходу під час підготовки здобувачів освіти, незалежно від галузі знань чи рівня освіти, де його впроваджують, уможливило опанування здатністю розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, умінням застосовувати набуті теоретичні знання та

методи в умовах невизначеності, максимально використовуючи можливості ІКТ.

Сьогодні, в умовах пандемії COVID-19, усе людство і педагоги всього світу опинилися перед новими викликами, які вимагають неординарних рішень, швидкої реакції й адекватних дій для належного функціонування системи освіти й дальшого поступу суспільства. Наразі ніхто не має готового алгоритму дій. Він виробляється саме щоденною практикою взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Педагоги перебувають у постійному пошуку оптимальних форм співпраці зі своїми учнями, діляться своїми здобутками й обговорюють причини невдач, щоб уникнути їх у майбутньому.

Ефективним у вирішенні поставленого завдання є й використання інтерактивного навчання, яке передбачає зміну форм взаємодії в навчальному процесі, завдяки чому учень або студент стає рівноправним суб'єктом пізнавальної діяльності. Цей аспект проблеми досліджували провідні психологи, дидакти, лінгводидакти (І. Бех, Є. Бондаревська, Л. Варзацька, В. Краєвський, Л. Павлова, С. Подмазін, В. Сєриков, А. Фасоля, А. Хуторський, С. Якиманська та ін.). У їхніх працях обґрунтовано перспективність особистісно зорієнтованої освіти, мета якої — забезпечення творчої атмосфери, природовідповідний підхід до засвоєння навчального матеріалу, створення ситуації «живого спілкування» на основі комунікації, перцепції (сприйняття), інтеракції (міжособистісної взаємодії). Однією з найперспективніших у цьому переліку є інтерактивна педагогічна взаємодія, що дозволяє вільно обирати методи, прийоми, форми і засоби навчання.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на сучасному ринку надання освітніх послуг особлива роль належить навчанню, основна мета якого — розвиток цілісної, духовно багатой особистості, формування її ключових компетентностей, відкриття й реалізація творчих можливостей з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти. Компетентнісний підхід та інтерактивні методи дають змогу розв'язати невідкладне завдання освіти — формування *soft skills*. А щоб «іти в ногу»

з часом, обов'язковим елементом навчального процесу має бути й використання досягнень у галузі комп'ютерних технологій, адже значна частина навчання відбувається дистанційно.

Мета розвідки — з'ясувати роль роль компетентнісного підходу й інтерактивних методів навчання в освітньому процесі й у формуванні *soft skills* в умовах дистанційного навчання й системного використання е-навчання та ІКТ.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- обґрунтувати доцільність використання компетентнісного підходу й інтерактивних методів навчання в освітньому процесі;
- з'ясувати особливості формування *soft skills* під час дистанційного навчання;
- продемонструвати деякі аспекти ролі педагога в освітньому процесі з погляду здобувача освіти.

Методологічною основою статті є праці І. Бех, Є. Бондаревської, Л. Варзацької, Д. Ельконіна, І. Зимньої, В. Краєвського, Л. Павлової, С. Подмазіна, О. Пометун, В. Серикова, А. Фасолі, А. Хуторського, С. Якиманської та ін. З огляду на поставлені мету й завдання в роботі використовувалися такі методи дослідження: пошуковий, теоретичний аналіз та синтез, порівняння, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизація, спостереження, опитування.

Як уже було зазначено вище, компетентний фахівець — це людина, обізнана з новітніми ІКТ й здатна послідовно використовувати їх у своїй діяльності для оптимального розв'язання поставлених перед нею завдань. Тому щоб отримати «на виході» конкурентоспроможну одиницю, вищі України швидкими темпами, як і закордонні, все ширше залучають до освітнього процесу нові інформаційні технології в підготовці фахівців різних галузей. Звичайно ж, в авангарді представники технічних спеціальностей, хоча ця тенденція активно набирає обертів і в процесі підготовки гуманітаріїв. До останнього часу е-навчання й новітні ІКТ в Україні на рівні системного використання охоплювали порівняно незначну частину освітнього простору. На нашу думку, попри можливі фінансові й технічні труднощі,

пов'язані з їхнім упровадженням, однією з головних причин такого становища все ж є консервативність як одна з характерних рис української ментальності, зокрема освітян старшого покоління. Часто викладачів було важко переконати в необхідності е-навчання. Вирішальними контраргументами була неможливість контролю за тим, хто саме виконує контрольне завдання та необхідність опанування технологій для впровадження системи е-навчання (тут акцентуємо на системності, оскільки його елементи використовувала більшість педагогів). Однак у 2020 році все різко змінилося. Педагоги почали активно послуговуватися новими програмними продуктами й широко використовувати їхні можливості у своїй роботі.

Важливим аспектом долучення студентів-філологів до ІКТ стало усвідомлення тези про актуальність і результативність інтердисциплінарних досліджень, відображенням чого є, наприклад, поява спеціальностей на зразок «Прикладна лінгвістика». Здобувши таку освіту, випускники можуть обіймати посади інженера з комп'ютерних систем, конструктора комп'ютерних систем та суміжні посади інженера-програміста, інженера з науково-технічної інформації, бібліографа, архівіста, працювати в науково-дослідних установах, організаціях, у котрих виконують переклади, здійснювати аналітико-синтетичне опрацювання текстів, працювати в ЗМІ тощо [1, с. 43–44].

І якщо ще зовсім недавно використання е-навчання вважалося малопоширеним, хоч і ефективним у перспективі маркетинговим ходом, спрямованим на підтримку конкурентоспроможності закладів, що надають такі освітні послуги, нині — це необхідність, поза якою вже не уявляє своєї роботи жоден освітній заклад.

Зазначена форма навчання найширше представлена в дистанційному навчанні. Раніше його використання обґрунтовували обопільною вигодою учасників освітнього процесу. Переваги слухачів: можливість отримати знання від найкращих фахівців в обраній галузі за індивідуальним графіком і в зручний для кожного час, заощадити кошти тощо. Переваги освітніх закладів: можливість залучати висококваліфіковані кадри

з інших закладів, розширюючи в такий спосіб коло своїх слухачів; ефективно використовувати здобутки своїх досвідчених, але вже немолодих фахівців, що часто неможливо через їхній стан здоров'я; економія аудиторного фонду й витрат на одного студента та всіх інших незручностей, пов'язаних із людським фактором (наприклад, хвороби викладачів, потреба узгоджувати розклад на денній і заочній формах навчання чи на різних факультетах). У часи карантину — це єдиний спосіб отримати доступ до якісної освіти.

Освітні заклади пропонують різні способи організації дистанційного навчання: віртуальні класи, де заняття відбуваються в режимі реального часу (найпопулярнішим сервісами є Google Classroom, Zoom, Moodle); відео-контент курсів із можливістю отримання онлайн-консультацій в інструктора-фахівця; бібліотеки е-курсів для самостійного опанування матеріалу. А серед форм роботи найпопулярнішими є онлайн-заняття, відеолекції, вебінари та веб-квести. Важливим консолідуючим і стимулюючим елементом, який дозволяє відчути підтримку чи отримати пораду від колег є, на нашу думку, створення форуму для учасників е-навчання, як, наприклад, на курсах у межах проекту Prometheus.

В умовах, коли у вищих навчальних закладах кількість часу, відведеного на лекційні й практичні заняття неухильно скорочується, особливого значення набуває організація самостійної підготовки студентів для засвоєння знань. Її налагодженню значною мірою сприяє й використання ІКТ та е-навчання. Сучасна освіта має забезпечити становлення й усебічний розвиток духовно багатой особистості, яка не лише володіє цілісною системою науково-практичних знань, а й спроможна реалізувати себе відповідно до власних прагнень і здібностей, уміє орієнтуватися в бурхливому інформаційному потоці, володіє високою культурою думки, суспільних відносин і спілкування. Тому попри значну вагу дистанційного компонента в освітньому процесі не варто забувати, що людина — це соціальна істота, яка живе у світі комунікацій. Усі ми більшість свого часу витрачаємо на спілкування, яке є природною потребою людини.

Щоб досягти успіху, ми мусимо вміти спілкуватися, знаходити порозуміння з іншими членами суспільства. Інколи це зовсім не легко, адже спілкування — процес надзвичайно складний і делікатний. Тут часто трапляються непорозуміння й невдачі, наприклад через повну чи часткову відсутність якогось комунікативного вміння, як орієнтуватися й поводитися в конкретній ситуації, чи недостатній самоконтроль, зумовлений невмінням упоратися з хвилюванням, агресією, або через невмінням зрозуміти позицію чи істинні мотиви співрозмовника тощо. Тому кожен із нас вчиться спілкуватися упродовж усього життя, набуваючи досвіду, котрий, на жаль, часто ґрунтується на помилках і розчаруваннях. Тому одним із важливих завдань освіти є формування *soft skills*. Саме вони допомагають досягти успіху в житті, досягти розумного балансу між академічними знаннями і практичними вміннями. Недаремно зпоміж основних компетентностей завжди виокремлюють комунікативну. Означена компетентність лежить в основі формування мовної особистості — людини, яка є носієм мови, успадкованої нею від предків, чи іноземної; володіє лінгвістичними знаннями та високим рівнем комунікативних умінь і навичок, дбає про красу й розвиток власного мовлення; уміє реалізувати свої інтенції й упоратися з труднощами, які неминуче виникають під час спілкування. Для реалізації цих завдань у Житомирському державному університеті в навчально-науковому інституті іноземної філології викладається курс «Комунікативні стратегії та українська на щодень», мета якого — сформувати систему знань про комунікативні стратегії, їхнє ефективне застосування, а також закріпити вміння грамотно й доречно використовувати сучасну українську літературну мову для реалізації своїх комунікативних інтенцій.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти «Комунікативні стратегії та українська на щодень» є: закріпити в студентів теоретичні знання в галузі комунікації й комунікативної лінгвістики; виробити вміння планувати й коригувати свою мовленнєву поведінку в різних комунікативних ситуаціях; навчитися використовувати різні тактики для реалізації обраної

комунікативної стратегії; грамотно й доречно використовувати українську літературну мову для реалізації своїх комунікативних інтенцій, зокрема й у професійній діяльності; з'ясувати особливості побудови виступу (промови); поглибити відомості про мовленнєвий етикет у різних сферах людської діяльності; за допомогою відповідних стратегій навчитися ефективно налагоджувати мовний контакт, долати комунікативні бар'єри, розв'язувати комунікативні конфлікти; поглибити відомості про діловий і науковий стилі української мови.

Під час викладання курсу відповідно до вимог освітньо-професійної програми формуються такі загальні компетентності: здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); здатність проведення досліджень на належному рівні; здатність генерувати нові ідеї (креативність). А також спеціальні компетентності: здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань; здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень; усвідомлення ролі експресивних, емоційних, логічних засобів мови для досягнення запланованого прагматичного результату; здатність компресувати різноманітні за змістом та жанром тексти державною та іноземною мовами, виділяючи основну інформацію, з використанням різних методів реферування та анотування; здатність ефективно застосовувати перекладацькі трансформації (компресія, компенсація, генералізація, конкретизація, антонімічний переклад, описовий переклад, логічний розвиток понять тощо) для досягнення еквівалентності у перекладі різноманітних за змістом та жанром текстів державною та іноземною мовами.

Під час викладання цього й схожих курсів важливо використовувати завдання різної складності для визначення ступеня сформованості компетентності в студента, які можуть стати

індикаторами для самоаналізу рівня засвоєння програмового матеріалу. Виконання чи невиконання усіх завдань, запропонованих до кожної теми, дає змогу студентові самостійно встановити рівень рефлексії, тим самим підтверджуючи чи заперечуючи правильність попередньої самооцінки сформованості компетентності з відповідних питань: достатній (студент зміг виконати усі завдання звичайного рівня складності: відповісти на теоретичні питання, питання для самоконтролю, проблемні питання, виконати домашні завдання, вправи, тестові завдання, розв'язати лінгвістичні задачі, створити презентацію), середній (крім завдань звичайного рівня складності, студент зміг виконати й більшу частину завдань високого рівня складності), високий (студент зміг виконати усі запропоновані завдання). Якщо студент не зміг виконати усі завдання звичайного рівня складності, рівень вважається недостатнім.

Особливістю навчання в нових умовах є те, що воно виводить на передній план новітні ІКТ, котрі створюють ситуації включення студентів у різні види діяльності — спілкування, вирішення проблем, дискусії тощо. Поліпшити результативність процесу засвоєння знань допоможе застосування кейс-технології (набору кейсів — текстових, аудіовізуальних та мультимедійних навчально-методичних матеріалів), а в ідеальному варіанті — з урахуванням вимог адаптивного навчання, коли програма складається з огляду на оптимальний рівень складності для кожного користувача.

Як оптимально, з мінімальними втратами й максимальною користю організувати процес дистанційного навчання — готової відповіді поки що не має ніхто. Увесь світ перебуває в процесі пошуку. На нашу думку, надважливим моментом тут є залучення до вирішення проблеми не лише педагогів, а й усіх стейкхолдерів, і насамперед — здобувачів освіти, від яких можна почути багато слушних порад. З цією метою в Житомирському державному університеті імені Івана Франка проводяться різноманітні анкетування, бесіди й опитування. На рівні університету й інститутів — анкетування про рівень задоволеності якістю дистанційної освіти, у нашій практиці викладання — есе-опитування

на тему: «Я хочу, щоб мій викладач знав...». Тут (за власним вибором) студент може звернутися до викладача, який читає курс, або викладачів загалом зі своїм баченням ситуації, навіть поділитися особистими переживаннями. Ось приклад такої відповіді-поради від студента групи 13Мд-Фанг:

«Кожен сам обирає свій шлях у житті. Однією з найважчих вважаю ту стежину, яку прокладає собі щодня Вчитель.

Щоб бути сучасним та затребуваним професіоналом в освітній галузі справжній педагог повинен відповідати багатьом критеріям та мати неабиякий запас знань. Як би ви описали сучасного вчителя? Сьогодні я хочу поділитися деякими навичками і атрибутами, якими, на мою думку, повинні володіти сучасні вчителі.

Залучення до професійних спітовариств.

Вчителі повинні розглядати особистий і професійний розвиток як безперервний процес. Одним з кращих способів участі в особистому і професійному розвитку є мережева взаємодія. Взаємодіяти з іншими професіоналами галузі, відвідуючи освітні конференції і заходи або приєднуючись до професійних онлайн-спітовариств для педагогів. Спілкування з іншими вчителями — це відмінний спосіб обмінятися ідеями про різні способи викладання і поділитися іншими корисними порадами.

Продовжуйте вчитися. Бути вчителем не означає, що ти повинен перестати вдосконалювати себе. Як і в будь-якій іншій професії, коли ти вчитель, завжди є чому навчитися. Сучасні вчителі мають бути допитливими і активними в плані придбання нових навичок і знань.

Вміти адаптуватися до нових технологій. Сучасні вчителі мають бути готові вивчати нові технології і різні способи поліпшення викладання і навчання. Технології постійно розвиваються і змінюються, тому вчителі мають бути гнучкими, вміти адаптуватися, бути в курсі змін у технологіях, які могли б підтримати освіту.

Більш того, більшість студентів володіють технологіями, а це означає, що інтерес до різних технологій, поза сумнівом, допоможе вам активніше взаємодіяти з учнями.

Участь у соціальних мережах. Включення соціальних мереж у навчальний процес може бути проблемою через відсутність знань, доступності і таких питань, як електронна безпека. Проте вчителі, що використовують соціальні мережі, можуть отримувати з цього користь по-різному. Наприклад, різні сайти соціальних мереж можуть допомогти зробити уроки більш інтерактивними, а також продовжити навчання за межами класу.

Соціальні мережі також корисні для взаємодії з батьками і просування іміджу школи в Інтернеті. Більш того, участь в різних дискусіях або спілкування з людьми, що працюють в соціальних мережах, — це відмінний спосіб спілкування з іншими професіоналами галузі.

Зрозуміти, коли зробити перерву. Це дуже важливо для підтримки високого рівня продуктивності і зниження стресу, пов'язаного з роботою. Сучасні вчителі знають, коли прийшов час пригальмувати і розслабитися як для них, так і для їх учнів.

За сучасних реалій український викладач, вчитель має знати, що його професія — це певна самопожертва: брак коштів на освіту, низький рівень соціальної захищеності педагога, технічна та методична незабезпеченість кидають виклик професіоналізму та стійкості цих людей. Лише людина, що звикла сіяти добре та вічне, робить свій вибір на користь цього виклику».

Загалом зауважимо, що поєднання традиційних і сучасних технологій під час викладання навчальних дисциплін сприяє досягненню найвищих результатів. Нам видається слушною є думка, що саме компетентнісний підхід, котрий сутнісно і є тією адекватною відповіддю на вимоги сучасності, все ж не повинен заперечувати академічного. Навпаки, він поглиблює, доповнює і розширює його: не відкидаючи необхідності формування знань, умінь і навичок (головної і, власне, єдиної мети академічного підходу), він водночас орієнтує на оволодіння ключовими компетенціями, наявності яких вимагає сучасний ринок праці. Адже наявність багажу необхідних знань, на жаль, не є показником належного рівня підготовки фахівця, котрий може виявитися абсолютно беспорядним без уміння застосовувати їх на практиці, у реальних, а не ідеальних навчальних

умовах, без навичок самоосвіти, знання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, постійного самовдосконалення і саморозвитку, *soft skills* — визначальних вимог сьогодення. Саме тому компетентнісний підхід у поєднанні з інтерактивними методами зміщує освітні акценти на прагнення й здатність до навчання упродовж усього життя, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності.

Подальші студії в цій царині мають бути спрямовані на вдосконалення методики дистанційного викладання дисципліни із ширшим залученням досягнень сучасних ІКТ та максимальним використанням спектру можливостей, які надає компетентнісний підхід та інтерактивні методи навчання, проведенні конференцій і круглих столів для обговорення порушеної проблеми.

Література

1. Партико З. В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності: Навчальний посібник. Львів., 2008. 224 с.